

JOÓS TAMÁS

A kistérségek közművelődési szerepe egy megyei intézmény szempontjából

Bevezetés

Magyarországon a rendszerváltásig a közművelődés felülről irányított, ideológiailag meghatározott és szervezetenként kötött funkcionált. A felülről irányított-ság azt jelentette, hogy a hatályos Közművelődési Törvényben¹ megfogalmazot-tak alapján végezték a művelődési intézmények tevékenységüket. Ideológiai alapot az MSZMP határozatai adták, az irányítás szintjei pedig jól behatárolha-tók voltak. A művelődési intézmények azonban már az 1970-es években ma-gukban hordozták a „szabadság kis köreit” és különböző közművelődési tevé-kenységi formákban megvalósulva (*táncházak, értelmiség klubok, amatőr szín-játszó körök, műszaki klubok, ismeretterjesztő előadások*) járultak hozzá ahhoz a meglévő közösségi igényhez, amely a társadalomban jelentkezett. E tevékenysé-gek érdeme többek között, hogy a civil létforma, az önrendelkezési jog bizo-nyos fokú átélése megvalósulhatott. Az akkor még más definícióval rendelkező informális és formális tanulási elemek épp úgy részei voltak a művelődési in-tézmények tevékenységi köreinek, mint ma.

A rendszerváltás követően alapjaiban változott meg a közművelődés jogi és szervezeti kerete, intézményrendszere és finanszírozása. Az önkormányzatiság alapfeltétele a helyi közösségek önrendelkezési jogának elismerése. Így a rend-szerváltozást követő hetedik évben megszülető törvény² már ennek szellemében fogalmazta meg a közművelődés fogalmát, szervezeti kereteit és finanszírozási lehetőségeit.

A szinterek esetében a jogszabály csak a minimum szintet határozta meg, a művelődési házak – főleg a *kistelepüléseken* – ennek okán is sorra szűntek meg és jobb esetben megmaradtak a *kötöttség nélküli közösségi szintéreként*. A na-

---

¹1976. évi V. törvény

²A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény

gyobb településeken és városokban a **művelődési intézmények** jelentős részét **összevonták** valamely más intézménnyel, jobb esetben könyvtárral és iskolával. A **megyei intézményhálózat** szenvedte talán a **legnagyobb veszteséget**, hisz a 2000-es év fordulójától kezdve sorra szűntek meg a 20–30 évvel korábban indított művelődési központok integrálódtak be egyéb megyei szervezetekbe (pedagógiai intézet, múzeum). A 2008-ban az OKM Közművelődési Főosztálya által elvégzett felmérés³ eredményeképpen háromféle szintet tudtak megállapítani:

- *művelődési központ típusú szervezet (4)*
- *közművelődési intézet típusú szervezet (8)*
- *közművelődési csoport, csatolt szervezeti egység (8)*

A folyamat sajnálatos módon nem állt meg, vagyis a megyei feladatellátást végző intézmények – kevés kivétellel – szakmailag sem voltak olyan erősek, hogy legitimációjuk megkérdőjelezhetetlen legyen.

A közművelődési hálózat új szintje – az európai normáknak való megfelelés okán és hivatkozva rá – a **kistérség**. A szaktárca kulturális stratégiájában is prioritást élvez a közművelődési folyamatok kistérségekben való megvalósulásának lehetőségei és módszerei. Érthető, hogy a pályázatok jelentős része ezt támogatja, így a KÖZKINCS ennek okán válhatott sikertörténetté, az igénylők nagy száma legalábbis ezt támasztja alá.

A kistérségi szint megjelenése és előretörése azt eredményezte, hogy a megyei és területi feladatellátást végző intézmények válaszút elé kerültek. Vagy – a megváltozott helyzetre tekintettel – újra pozícionálják magukat és az együttműködések új formáit és szintjeit alkalmazzák, vagy pedig tovább romlanak lehetőségeik. A helyzetük sem könnyű, hisz a már említett összevonások első sorban azt eredményezték, hogy az alapvető és törvényben megfogalmazott feladatellátás⁴ prioritása csorbult.

Összefoglalva: a megyei feladatellátást végző intézmények hálózata a hagyományos megyei szerep gyengülése, az önkormányzatiság „sérthetlensége” miatt megrendült. Az új szereplők megjelenése a „kulturális piacon”, az újfajta **térségi** együttműködési szintek térnyerése és a forrásszerzési lehetőségek szűkülése egyedi „bozótharcokra” kényszerítette az intézményrendszert. Eredmé-

---

³*Összegző Jelentés* a megyei közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás 2008. évi célvizsgálatáról. OKM Közművelődési Főosztály.

⁴A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 84–86 §.

nyét ismerjük, a megyék többsége a megyei feladatellátást más intézményei alá rendelte. Hiába történt meg 2008-ban a már említett szakfelügyeleti vizsgálat, a megyei önkormányzatok részére nem határozták meg egyértelműen azt a minimális szintet, amely szükséges a törvényi kötelezettségek megfelelő szintű ellátásához.

Ennek ellenére megállapíthatjuk, hogy a megyei szintnek van ugyan „még” élő hagyománya, de forrása egyre szűkül, intézményeit összevonták, vagy más feladatok ellátására rendezkedtek be és a rendszerben dolgozó szakemberek száma is jelentősen csökkent.

A kistérségek sincsenek azonban könnyű helyzetben, hisz megerősödésük hosszabb folyamatot vesz igénybe, támogatásuk sokkal esetlegesebb, pályázatokhoz kötött. Intézménye nincsen, és a szakemberek száma sem jelentős.

Milyen lehetőségei vannak egy megyei intézménynek arra, hogy az új közművelődési szinttel kapcsolatot tartson, együttműködjön vele? A kérdés megválaszolása előtt érdemes a két szint feladatának meghatározása és összehasonlítása.

Megyei feladatok⁵

- közművelődési információs és szakmai szolgáltatás
- közművelődési tevékenységgel összefüggő elemzések, fejlesztő programok
- települési önkormányzatok, etnikai, kisebbségi önkormányzatok, közművelődési szervezetek művelődési munkájának segítése
- megyei, térségi, regionális, országos és nemzetközi szakmai, kulturális együttműködés
- ifjúsági közösségsegítő, civil közösségtámogató tevékenység
- felnőttképzési szolgáltató tevékenység
- közművelődési szakmai képzés, továbbképzés
- művészeti szolgáltatás és műsorszervező tevékenység
- népművészeti és kulturális értékörző, hagyományörző és fejlesztő tevékenység
- megyei idegenforgalmi információs tevékenység szervezése,
- turisztikai programok, koncepciók kidolgozásának elősegítése, koordinálása.

---

⁵Forrás: MMIK munkaterv

Kistérségi feladatok⁶

- Együttműködésen alapuló kulturális programok, fesztiválok szervezése
- Oktatás és kultúra találkozása: kulturális szakemberképzés és továbbképzés
- Az amatőr művészeti, népművészeti, hagyományőrző közösségek támogatása
- Kapcsolódás az AGÓRA pályázat megvalósításához
- A kulturális infrastruktúra fejlesztése
- Kulturális adatbázis fejlesztése, fenntarthatósága
- A határokon átnyúló együttműködések további erősítése

A feladatok összehasonlítása során arra a következtetésre juthatunk, hogy több hasonló tevékenység található meg mindkét szintnél. Különbözőségük csupán abban rejlik, hogy az előbbi elsősorban megyében, míg utóbbi kistérségben gondolkodik. Kézenfekvő tehát, hogy a párhuzamosságokat, a hasonlóságokat inkább előnyként, mint hátrányként kezelje mindkét fél.

A következőkben a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (MMIK) példáján kívánom bemutatni, hogy milyen lehetőségei vannak egy megyei feladatellátó szervezetnek arra, hogy együttműködjön a kistérségekkel.

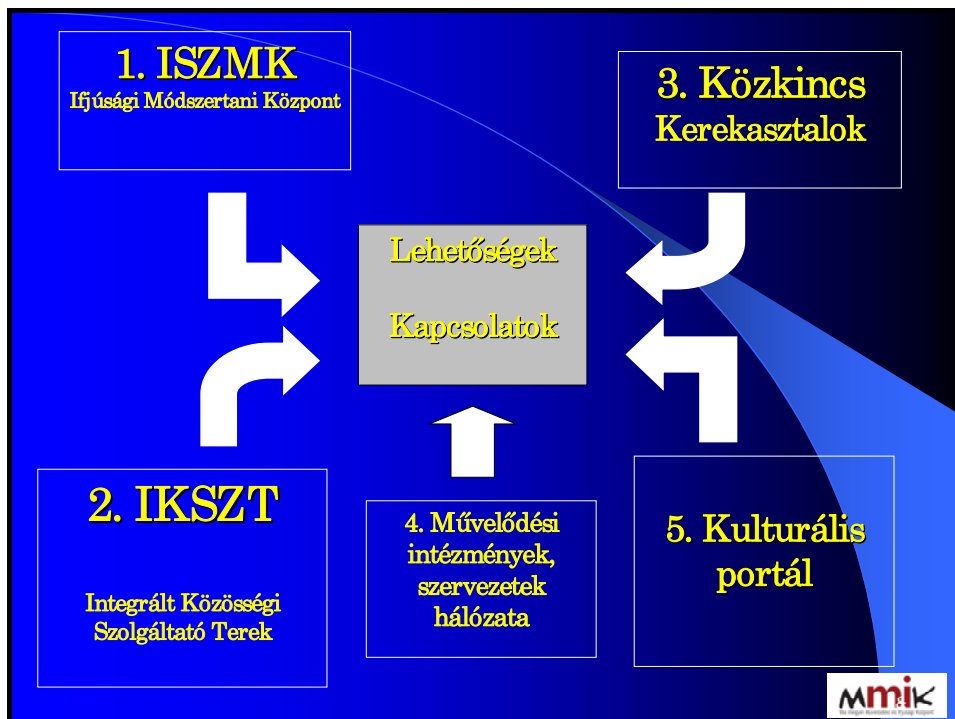
Az intézmény (MMIK) a szakmai tevékenységének ellátásakor az alábbi **stratégiai célokra** figyel, melyeket annak érdekében fogalmazott meg, hogy a fenntartók által előírt feladatoknak és a használói elvárásoknak minél jobban megfeleljen:

- *A területfejlesztés, regionalitás, kistérségek kulturális identitása terén a közművelődés irányítási és ellátórendszeri működésének segítése.*
- A közművelődés hatékonyságának, a helyi társadalom dinamizálásában betöltött szerepének, a **helyben elérhető kulturális alapszolgáltatások növelése.**
- A munkaerő-piaci orientáció és az **alkalmazkodást elősegítő kompetenciák bővítése.**
- *A kreativitásra, az értékek létrehozására, befogadására és közvetítésére nevelés hatékonyságának növelése.*
- **A tolerancia képességének fejlesztése, a konfliktuskezelés, az esélyteremtés, a környezettudatos életszemléletre nevelés** alkalmainak és formáinak kiemelt támogatása.

---

⁶Szombathelyi Közkincs Kerekasztal munkaterve

Az intézmény a változások figyelembevételével fogalmazta meg lehetőségeit, melyet a következő ábra mutat be:

1. ISZMK

A Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ 2002-ben indította el mintaprojektjét, amely az ifjúsági korosztállyal való együttműködés és foglalkozás új módszereit alkalmazta. Állandó ifjúsági irodát működtet, heti 5 napos nyitva tartással és hétvégi éjszakai foglalkozásokkal. Rendelkezik egy mobil ellátó egységgel (LOGO MOBIL), amely lehetőséget ad arra, hogy a szakemberek tevékenységeit mobilizálja, terepen rendezhessen programokat. Ez az a tevékenység, amely alapot adott arra, hogy 2008-ban megpályázza az Ifjúsági Szakmai Módszertani Központ címet (ISZMK). A sikeres pályázat következménye, hogy immár második éve szolgáltató az ifjúsági végpontoknak és hálózati együttműködés révén hatékonyra kívánja tenni az együttműködést.

AZ ISZMK feladata, szolgáltatásai:

- ifjúsági közösségi programok szervezése,
- ifjúsági fejlesztési folyamatok generálása és a folyamatok nyomon követése,
- ifjúsági információs pont működtetése,
- fiatalok közösségi szerveződésének és részvételének támogatása,
- ifjúsági információs pult működtetése,
- helyi „specifikumok”.

2. IKSZT

Az ifjúsági Szakmai Módszertani Központok feladata azzal bővült, hogy az Integrált Közösségi és Szolgáltató Tér (IKSZT) cím birtokosai – az FVM és a Szociális és Munkaügyi Minisztérium között létrejövő tárcaközi együttműködés keretében – jogosultak lettek a megyei ifjúsági szakmai és módszertani központok helyszíni tanácsadással zajló szakmai és módszertani támogatásának az IKSZT-k megnyitását követően legalább 3 éven keresztül való térítésmentes igénybevételére. Az MMIK LOGO Ifjúsági Szolgálatára ennek megalapozására, illetve az együttműködések kialakítására 2008-ban a megyei szintű ifjúsági szakmai-módszertani szolgáltató központok kialakításának támogatására kiírt pályázaton 4 999 776 Ft, a 2009-ben a megyei szintű ifjúsági szakmai módszertani szolgáltató központok működésének támogatására kiírt pályázaton pedig 2 700 000 Ft támogatást nyert el.

Az IKSZT feladatait vizsgálva azonban más együttműködési lehetőségek is rejlenek a megyei és a kistérségi szint kapcsolataiban.

IKSZT FELADATAI:

– Közösségfejlesztési folyamatok generálása	93%
– Helyszín biztosítása civil szervezetek számára	97%
– Tanoda tér/helyiségkialakítása	15%
– Biztos kezdet gyerekprogram	23%
– Egészségfejlesztési programok	72%
– Üzlethelyiség kialakítása, vállalkozástámogatás	32%
– Postai szolgáltatások nyújtása	8%
– Közháló végpont	56%
– ÁFSZ információs pont	65%

A megalakuló IKSZT szervezetekkel való együttműködéshez szükséges első lépéseket az intézmény azzal tette meg, hogy ifjúsági módszertani központként

együttműködést ajánlott fel valamennyi érdekelt pályázó szervezetnek. A következő táblázat azt mutatja, hogy Vas megyében hány IKSZT pályázat jutott el a második fordulóig.

Vas megyei IKSZT-k

Celldömölki	3	Szentgotthárdi	2
Csepregi	1	Szombathelyi	3
Kőszegi	1	Őriszentpéter	5
Körmendi	5	Vasvári	4
Sárvári	6	Összesen:	30

3. KÖZKINCS KEREKASZTAL

A Közkincs kerekasztalok megalakításához elsősorban szakmai-módszertani segítséget nyújtott az MMIK. Úgy gondoltuk, kezdeményező szerepvállalásunkkal lehetőséget adunk arra, hogy a megalakuló kerekasztalok összetétele szakmailag megfelelő legyen, feladataikat pontosan tudják meghatározni.

- részvétel a kistérségi **Közkincs kerekasztal létrehozásának előkészítésében**
- **segítségnyújtás** a kistérségi Közkincs kerekasztalba **meghívandók kiválasztásában,**
- **a kistérségi Közkincs kerekasztalban való aktív részvétel,**
- **a kistérségi adatbázisok szakszerű létrehozása,**
- **a pályázatok megírásához nyújtható szakmai segítségadás,**
- **a kistérségi kulturális/közművelődési tervezésben való részvétel.**

A megyében a kerekasztalok működése eltérő, hiszen mindegyik más és más prioritást írt elő magának. Ennek alapján az együttműködési készség is különböző, de az önrendelkezési szabadság sérthetlensége miatt a megyei feladatellátó intézménynek nincs módja és lehetősége arra, hogy a kapcsolati szintet emelje. A legjobb együttműködést a szombathelyi és a vasvári kistérséggel sikerült kialakítania az intézménynek.

4. MŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYEK, SZERVEZETEK HÁLÓZATA

A közművelődési intézmények és szervezetekkel való kapcsolattartás az a munkamódszer, amely legjobban hasonlít a megyei feladatellátó intézmények eredeti tevékenységeihez. A hálózati működés lehetőségeit és alkalmazott módszereit, az alábbiakban foglalmaztuk meg:

- szakmai értekezletek,
- képzések,
- tájoltató programok,
- felmenő rendszerű bemutatók,
- információcsere – (adás–vétel),
- adatbázisok készítése és kezelése.

A szakmai szolgáltatás és tanácsadás szintje és formája az ún. **megyei szakmai értekezletek, és tanácskozás** megszervezése révén valósul meg. 2005-ös év második felétől újszerű formában kezdte el a szakmai-igazgatói értekezletek szervezését. Az egyes helyszíneken, – különböző témákat jelölve meg – adódik lehetőség arra, hogy a megye közművelődési szakemberei találkozhassanak egymással, tapasztalataikat kicseréljék, és új információkhoz juthassanak. Ezen kívül a kiemelt témát részletesen megtárgyalják a résztvevők. Így **a szakmai információcserén kívül képzési továbbképzési funkciója is van** a közművelődési szakemberek megyei találkozóinak. A rendezvényeken általában 25–50 fő közötti létszámmal képviseltetik magukat az intézmények, kulturális szervezetek és az egyesületek, alapítványok.

A partneri kör a települési feladatellátó szervezetekből, kulturális tevékenységet végző civil szervezetekből, kistérségi Közkincs kerekasztalokból áll. Kapcsolatot tart fenn az intézmény a kistérségi közművelődési referensekkel és a regionális kulturális iroda vezetőjével is.

5. KULTURÁLIS PORTÁL

A Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (MMIK) a **közművelődési információs és szakmai szolgáltatást** a megye települése és közművelődési intézményei számára több módon végzi. A kor kívánalmainak megfelelően az **internet** adta lehetőségeket kihasználva a tanácsadás és **információs szolgáltatás** többek között a www.kulturista.hu **honlapon keresztül valósul meg**. A 2007 év áprilisában induló új, portál jellegű elektronikus eszköz lehetőséget ad a gyors, pontos és naprakész információszolgáltatások megtételére. A honlap két jól elkülöníthető részből áll, a kulturális oldalon a hagyományos közművelődési információszolgáltatást végzi az intézmény, ezen kívül szakmai adatbázisokat épített ki és a napi tevékenységekről is itt ad képet. Hírt ad az aktuális pályázatokról, a kulturális szférában működő szervezeteket, intézményeket érintő szakmai változásokról, innovációs kezdeményezésekről, képzésekről. A turisztikai oldalon a megye turisztikai értékeit, épített és szellemi örökségét mutatja be, illetve adatbázisokban szerepelteti a szálláshelyeket, vendéglátó szolgáltatásokat. Tematikus útvonalaknak (Szent Márton út, Vasfüggöny túra útvonal, Irodalmi emlékhelyek stb.) kapnak helyet külön linkek alatt. A turisztikai honlapon ad tájékoztatást az intézmény a megye településeinek falunapjairól és nagyobb eseményeiről. A látogatottsági statisztika jelzi, hogy a portál forgalma megfelelő és az igénybevevők használják az ott található információkat. Az intézmény e honlapon kívül tulajdonosa és üzemeltetője a www.vasvili.hu ifjúsági portálnak, a pályázati forrásokból létrehozott www.vasfuggony.eu. turisztikai oldalnak, de külön honlapja van – www.kastelyszallo-bozsok.hu – a bozsoki Kastélyszállónak is. Nagy szerepet töltött be az intézmény a Szent Márton Kulturális Útvonal a www.viasanctimartini.eu üzemeltetésében, melyet szintén sikeres pályázati tevékenység eredményeként jött létre.

Összefoglalás:

A megyei feladatellátó szervezetek, intézmények és intézetek a kistérségi közművelődési szerepének felértékelődését pozitív módon kell értékelniük. Az együttműködés olyan lehetőségei jelenhetnek meg, amelyek hozzájárulnak e kör szakmai legitimitásának növeléséhez. Érthető módon minden megye másképp kell, hogy reagáljon a változásokra, hisz körülményük, környezetük is különbözik egymástól. Azonban csak kezdeményező attitűddel rendelkezve érhetik el, hogy szerepük megmaradjon és a közművelődési hálózat meghatározó, sőt megkerülhetetlen részei legyenek. Ha kell egyéni bozótharccal, ha kell együttműködésben és szakmai koordinációban a többi, megyei hálózatban működő szervezetekkel. Ez utóbbi lehet a célravezetőbb és eredményesebb.